

Котигорошко

Був собі один чоловік і мав шестеро синів та одну дочку. Пішли сини в поле орати і наказали, щоб сестра винесла їм обід. Вона й каже:

— А де ж ви будете орати? Я не знаю. Вони кажуть:

— Ми будемо тягти скибу від дому аж до тієї ниви, де будемо орати,— то ти за тією борозною і йди.

Поїхали.

А змій, що жив за тим полем, у лісі, взяв ту скибу закотив, а ' свою протяг до своїх палаців. От сестра як понесла братам обідати, то пішла за тією скибою і доти йшла, аж поки зайшла до змієвого двора. Там її змій і вхопив.

Поприходили сини ввечері додому та й кажуть матері:

— Весь день орали, а ви нам не прислали обідати.

— Як то не прислала? Адже Оленка понесла. Чи не заблукала?

Брати й кажуть:

— Треба йти шукати її.

Та й пішли всі шість за тією скибою і зайшли-таки до того змієвого двора, де їх сестра була. Приходять туди, коли вона там.

— Братики мої милі, де ж я вас подіну, як змій прилетить? він же вас поїсть!

Коли це й змій летить. .

— А,— каже,— людський дух пахне. А що, хлопці, битися прийшли чи миритися?

— Ні,— кажуть,— битися!

— Ходімо же на залізний тік!

Пішли на залізний тік битися. Недовго й бились: як ударив їх змій, так і загнав у той тік. Забрав їх тоді ледве живих та й закинув до глибокої темниці.

А той чоловік та жінка ждуть та й ждуть синів — нема. От одного разу пішла жінка на річку прати, коли ж котиться горошинка по дорозі. Жінка взяла горошинку та й з'їла.

Згодом народився в неї син. Назвали його Котигорошко.

Росте та й росте той син, як з води,— не багато літ, а вже великий виріс. Одного разу батько з сином копали колодязь — докопались до великого каменя. Батько побіг кликати людей, щоб допомогли камінь викинути. Поки він ходив, а Котигорошко узяв та викинув. Приходять люди, як глянули — аж поторопіли. Злякались, що в нього така сила, та й хотіли його вбити. А він підкинув того каменя та й підхопив, люди й повтікали.

От копають далі та й докопалися до великого шматка заліза. Витяг його Котигорошко та й сховав.

От і питається раз Котигорошко в батька, в матері:

— Десь повинні бути в мене брати й сестра?

— Е-е,— кажуть,— синку, були в тебе і сестра, і шестеро братів, та таке й таке їм трапилось.

— Ну,— каже він,— піду їх шукати.

182

І" Батько й мати умовляють його:

І'І' — Не йди, сину: шестеро пішло та загинуло, а то ти один

і щоб не загинув!

— Ні, таки піду! Як же таки свою кров та не визволити? Узяв те залізо, що викопав, та й поніс до коваля.

— Скуй,— каже,— мені булаву, та велику!

Як почав коваль кувати, то скував таку булаву, що насилу з кузні винесли. Узяв Котигорошко ту булаву, кинув угору та й каже до батька:

— Ляжу я спати, а ви мене збудіть, як летітиме булава через дванадцять діб.

Та й ліг. На тринадцяту добу летить та булава. Збудив його батько, він схопився, підставив пальця, булава як ударила об нього, так і розкололась надвоє. Він і каже:

— Ні, з цією булавою не можна йти шукати братів та сестру, треба скувати другу.

Поніс її знову до коваля.

— На,— каже,— перекуй, щоб була по мені!

Викував коваль ще більшу. Котигорошко й ту шпурнув угору та й ліг знову спати дванадцять діб. На тринадцяту добу летить та булава назад, реве — аж земля дрижить. Збудили

Котигорошка, він схопився, підставив пальця, булава як ударилась об нього — тільки трошки зігнулась.

— Ну, з цією булавою можна шукати братів та сестру. Печіть, мамо, буханці та сушіть сухарці — піду.

Узяв ту булаву, в торбу — бухарців та сухарців, попрощався і пішов.

Пішов за тією скибою та й зайшов у ліс. Іде тим лісом, іде та й іде. Коли приходить до великого двора. Виходить у двір, тоді в будинок, а змія нема, сама сестра Оленка вдома.

— Здорова була, дівчино! — каже Котигорошко.

— Здоров був, парубок! Та чого ти сюди зайшов? Прилетить змій, то він тебе з'їсть.

— Отже, може, й не з'їсть! А ти ж хто така?

— Я була одна дочка в батька й матері, та мене змій украв, а шестеро братів пішли визволяти та й загинули.

— Де ж вони?— питається Котигорошко.

— Закинув змій до темниці, та й не знаю, чи ще живі, чи, може, на попільцях потрухли.

— Отже, може, я тебе визволю,— каже Котигорошко.

— Де тобі визволити? Шестеро не визволило, а то б ти сам! — каже Оленка.

— Дарма! — відказує Котигорошко. Та й сів на підвіконні, дожидається.

Коли це летить змій. Прилетів та тільки в хату — зараз:

— Ге,— каже,— людський дух пахне!

— Де б то не пах,— відказує Котигорошко,— коли я прийшов,

— Агов, хлопче, а чого тобі тут треба? Битися чи миритися?

— Де то вже миритися — битися! — каже Котигорошко.

— Ходімо же на залізний тік!

- Ходімо.

Прийшли. Змій і каже.

— Бий ти! ні,— каже Котигорошко,— бий ти спочатку!

От змій як ударив його, так по кісточки і ввігнав у залізний тік. Вирвав ноги Котигорошко, як махнув булавою, як ударив змія — ввігнав його в залізний тік по коліна. Вирвався змій, ударив Котигорошка — і того по коліна ввігнав. Ударив Котигорошко вдруге, по пояс змія загнав у тік, ударив утретє — зовсім убив.

Пішов тоді в льохи-темниці, відімкнув своїх братів, а вони тільки-тільки що живі. Забрав тоді їх, забрав сестру Оленку і все золото та срібло, що було в змія, та й пішли додому.

От ідуть, а він їм і не признається, що він їх брат. Перейшли так скільки дороги, сіли під дубом спочивати. Котигорошко притомився після того бою та й заснув. А ті шестеро братів і радяться:

— Будуть з нас люди сміятися, що ми шестеро змія не подужали, а він сам убив. Та й добро змієве він собі все забере.

Радилися-радилися та й нарадилися: тепер він спити, не почує, прив'язати його добре ликом до дуба, щоб не вирвався,— тут його звір і розірве. Як радились, так і зробили: прив'язали та й пішли собі.

А Котигорошко спити і не чує того. Спав день, спав ніч, прокидається —■ прив'язаний. Він як рвонувся — так того дуба й вивернув з корінням. От узяв тоді того дуба на плечі та й пішов додому.

Підходить до хати, аж чує — брати вже прийшли та й розпитуються в матері:

— А що, мамо, чи в вас іще були діти?

— Та як же? Син Котигорошко був, та вас пішов визволяти. Вони тоді:

— Оце ж ми його прив'язали, треба бігти та одв'язати.

А Котигорошко як пошпурить тим дубом у хату — замалим хати не розвалив.

— Оставайтесь же, коли ви такі! — каже.— Піду я в світ. Та й пішов знову, на плечі булаву взявши.

Іде собі та іде, коли дивиться — відтіль гора і відсіль гора, а між ними чоловік руками й ногами в ті гори вперся та й розпихає їх. Каже Котигорошко:

— Боже поможи!

— Дай боже здоров'я!

— А що ти, чоловіче, робиш?

— Гори розпихаю, щоб шлях був.

— А куди йдеш? — питає Котигорошко.

- Щастя шукати.
- Ну, то й я туди. А як ти звешся?
- Вернигора. А ти?
- Котигорошко. Ходімо разом!)■
- Ходімо.

Пішли вони. Ідуть, коли бачать: чоловік серед лісу як махне рукою — так дуби й вивертає з корінням.

- Боже поможи!
- Дай боже здоров'я!
- А що ти, чоловіче, робиш?
- Дерева вивертаю, щоб іти було просторіше.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, то й ми туди. А як звешся?
- Вернидуб. А ви?
- Котигорошко та Вернигора. Ходімо разом! ' — Ходімо.

Пішли втрьох. Ідуть, коли бачать — чоловік із здоровенними вусами сидить над річкою: як крутнув вусом — так вода й розступилася, що й по дну можна перейти. Вони до нього:

- Боже поможи!
- Дай боже здоров'я!
- А що ти, чоловіче, робиш?
- Та я воду відвертаю, щоб річку перейти.
- А куди йдеш?
- Щастя шукати.
- Ну, то й ми туди. А як звешся?
- Крутивус. А ви?

— Котигорошко, Вернигора, Вернидуб. Ходімо разом!
— Ходім! Пішли. І так їм добре йти: де гори на дорозі — то Вернигора перекине; де ліс — Вернидуб виверне; де річка — Крутивус воду відверне. От зайшли вони в такий великий ліс, коли бачать — в лісі стоїть хатка. Увійшли — нікого нема. Котигорошко й каже:

- Отут ми й заночуємо. Переночували, а на другий день Котигорошко й каже:
- Ти, Вернигоро, зоставайся дома та вари їсти, а ми втрьох підемо на полювання.

Пішли вони, а Вернигора наварив їсти та й ліг спочивати. Коли хтось стукає в двері:

- Відчини!
- Невеликий пан, відчиниш і сам,— каже Вернигора. Двері відчинились, та й знов хтось кричить:

- Пересади через поріг!
- Невеликий пан, перелізеш і сам. Коли влазить дідок маленький, а борода на сажень волочиться.

Як ухопив Вернигору за чуба та й почепив на гвіздок на стіну. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернигори із спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернигора крутився-крутився, якимось зірвався з гвіздка, кинувся знову варити; поки товариші поприходили, уже довари.

- А чого ти запізнився з обідом?

- Та задрімав трохи. Наїлись та й полягали спати. На другий день устають,

Котигорошко й каже:

Ну, тепер ти, Вернидубе, зоставайся, ми підемо на полю

Пішли вони, а Вернидуб наварив їсти та й ліг спочивати. Аж хтось стукає в двері:

- Відчини!
- Невеликий пан, відчиниш і сам.
- Пересади через поріг!
- Невеликий пан, перелізеш і сам.

Коли лізе дідок маленький, а борода на сажень волочиться. Як ухопив Вернидуба за чуба та й почепив на гвіздок. А сам усе, що було наварене, виїв, випив, у Вернидуба із спини ремінь шкіри видрав та й подався.

Вернидуб борсався, борсався, якось уже там з гвіздка зірвався та й ну швидше обід варити. Коли це приходять товариство.

— А що це ти з обідом спізнився?

— Та задрімав,— каже,— трохи...

А Вернигора вже й мовчить: здогадався, що воно було. На третій день зостався Крутивус — і з ним те саме. А Котигорошко й каже:

— Ну, та й ліниві ви обід варити! Уже ж завтра ви йдіть на полювання, а я зостануся вдома.

На другий день ті троє йдуть на полювання, а Котигорошко вдома застається. От наварив він їсти та й ліг спочивати. Аж грюкає хтось у двері:

— Відчини!

Відчинив двері — аж там дідок маленький, а борода на сажень волочиться.

— Пересади через поріг!

Узяв Котигорошко, пересадив. Коли той пнеться до нього, пнеться.

— А чого тобі? — питає Котигорошко.

— А ось побачиш чого,— каже дідок, поп'явся до чуба та тільки хотів ухопити, а Котигорошко:

— То ти такий! — та собі хап його за бороду, вхопив сокиру, потяг його в ліс, розколов дуба, заклав у розколіну дідову бороду й зацепив її там.

— Коли ти,— каже,— такий, дідусю, що зараз до чуба берешся, то посидь собі тут, я знову сюди прийду.

Приходить він у хату,— вже й товариство поприходило.

— А що обід?

— Давно впрів. Пообідали, а тоді Котигорошко й каже:

— А ходіть лише, я вам таке диво покажу, що ну!

Приходять до того дуба, коли ні дідка, ні дуба нема: вивернув дідок дуба з коренем та й потяг за собою. Тоді Котигорошко розказав товаришам, що йому було, а ті вже й про своє призналися, як їх дідок за чуба чіпляв та реміння з спини драв.

— Е,— каже Котигорошко,— коли він такий, то ходімо його шукати.

А де дідок того дуба тяг — там так і знати, що волочено, вони там слідом і йдуть. І так дійшли аж до глибокої ями, що й дна не видно. Котигорошко й каже:

— Лізь туди, Вернигоро!

— А цур йому!

— Ну, ти, Вернидубе.

Не схотів і Вернидуб, не схотів і Крутивус.

— Коли ж так,— каже Котигорошко,— полізу я сам. Давайте плести шнури.

Наплели вони шнурів, намотав Котигорошко на руку кінець та й каже:

— Спускайте!

Почали вони спускати, довго спускали — таки сягнули дна, аж на інший світ. Став там Котигорошко ходити, аж дивиться: стоїть палац великий. Він увійшов у той палац, коли так усе й сяє золотом та дорогим камінням. Іде він покоями, аж вибігає йому назустріч королівна — така гарна, така гарна, що й у світі кращої нема.

— Ой,— каже,— чоловіче добрий, чого ти сюди зайшов?

— Та я,— говорити Котигорошко,— шукаю діда маленького, що борода на сажень волочиться.

— Е,— каже вона,— дідок бороду з дуба визволяє. Не йди до нього — він тебе вб'є, бо вже багато людей повбивав.

— Не вб'є! — каже Котигорошко.— Тож я йому й бороду зацепив. А ти ж чого тут живеш?

— А я,— каже,— королівна, та мене цей дідок украв і в неволі держить.

— Ну, то я тебе визволю. Веди мене до нього!

Вона й повела. Коли справді: сидить дідок і вже бороду визволив з дубка. Як побачив Котигорошка, то й каже:

— А чого ти прийшов? Битися чи миритися?

— Де вже,— каже Котигорошко,— миритися, битися!

От і почали вони битися. Бились, бились, і таки вбив Котигорошко дідка своєю булавою. Тоді вдвох із королівною забрали все золото й дороге каміння у три мішки та й пішли до тієї ями, якою він спускався. Прийшов і гукає:

— Агов, побратими, чи ви ще є?

— Є!

Він прив'язав до мотуза один мішок та й сіпнув, щоб тягли. Витягли, спустили знову мотуз. Він прив'язав другий мішок:

— І це ваше.

І третій їм віддав — усе, що добув. Тоді прив'язав до мотуза королівну:

— А це моє,— каже.

Витягли ті троє королівну, тоді вже Котигорошка треба тягти. Бони й роздумали:

— Нащо його тягти? Нехай королівна нам дістанеться. Підтягнімо його вгору та тоді й пустимо — він упаде та й уб'ється.

А Котигорошко та й догадався, що вони вже задумали,— узяв прив'язав до мотуза каменюку та й гукає:

— Тягніть мене!

Вони підтягли високо, а тоді кинули — камінь тільки гуп!

— Добрі ж ви,— каже Котигорошко.

Пішов він підземним світом. Іде та іде, коли насунули хмари, як ударити» дощ та град. Він і заховався під дубом. Коли чує — на дубі пищать грифенята в гнізді. Він заліз на дуб та й прикрив їх свитою. Перейшов дощ, прилітає велика птиця гриф, тих грифенят батько. Побачив гриф, що діти вкриті, та й питає:

— Хто це вас накрив?.. А діти кажуть:

— — Як не з'їси його, то ми скажемо. :

— Ні,— каже,— не з'їм.

— Отам чоловік сидить під деревом, то він накрив. Гриф прилетів до Котигорошка та й каже:

— Кажи, що тобі треба,— я тобі все дам, бо це вперше, що в мене діти zostалися живі, а то все — я полечу, а тут піде дощ та град, вони в гнізді й заллються.

— Винеси мене,— каже Котигорошко,— на той світ.

— Ну, добру ти мені загадку загадав. Та дарма, треба летіти. Візьмемо з собою шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, то як я летітиму та поверну до тебе голову направо, то ти мені і вкинеш в рот шматок м'яса, а як поверну наліво, то даси трохи води, а то не долечу й упаду.

Взяли вони шість кадовбів м'яса та шість кадовбів води, сів Котигорошко на грифа — полетіли. Летять та й летять, як поверне гриф голову направо, то Котигорошко йому вкине в рот шматок м'яса, а як наліво — дасть йому трохи води. Довго так летіли — от-от уже долітають до цього світу. Коли гриф повертає голову направо, а в кадовбах і шматочка м'яса нема. Тоді Котигорошко відрізав у себе литку та й кинув грифові в рот. Вилетіли, гриф і питається:

— Чого це ти мені такого доброго дав аж наприкінці? Котигорошко й показав на свою ногу:

— От чого,— каже. !

Тоді гриф виригнув литку, полетів і приніс цілющої води як притулили литку та покропили тією водою,— вона й приросла.

Гриф тоді повернувся додому, а Котигорошко пішов шукати своїх товаришів. А вони вже подались туди, де тієї королівни батько, там у нього живуть та й собі сваряться поміж себе: каже з королівною оженилися хоче, та й не помиряться.

Коли це приходять Котигорошко. Вони полякалися, а він каже

— Ви мене зрадили, мушу вас покарати. Та й покарав. А сам одружився з тією королівною та й живе.